

Kujundlik mõtlemine 2020.–2022. aasta keelekriisis

ENE VAINIK, GEDA PAULSEN

1. Keeledebat kui kriisi väljendus

Aastad 2020–2022 jäävad kindlasti meenutama koroonapandeemiat – aega, mil riigid ja inimesed õppisid end üksteisest isoleerima ning üha tähtsamaks sai interneti roll suhtluskanalina. (Sotsiaal)meediastunud infokeskkonnas hargnesid ennekuulmatud polariseerumised,¹ millest ei jäänud puutumata ka keelevaldkond. Alates 2020. aasta sügisest võis igaüks oma kodus arvutiekraani taga kaasa elada intensiivsele debatile eesti keele ja selle sõnaraamatutes kirjeldamise vs. ettekirjutamise üle. Keeleteadlased ja -praktikud (nt keeleteoimetajad, tõlkijad, ajakirjanikud) arutlesid avalikus meedias kirglikult keeleliste vabaduste, keelenormide, keelekorralduse ning Eesti Keele Instituudi (EKI) sõnastikureformi teemadel. 2022. aasta sügisel sai olukorda kirjeldada juba keelekriisina.²

Tundub, et tegu ei olnud ülepaistatud hinnanguga, sest kriisi iseloomustab olukorra segasus ja mitmeti tõlgendatavus, põhiväärtuste ohustatus ning tunne, et tegutsemisega on kiire, kuna väljapääsu leidmise „ajaaken” võib sulguda (vt Rugam-Rebane 2006; Hermann 1963: 64; Sundelius jt 1997; Ulmer jt 2015). Just sellisest olukorrast arvas end leidvat osa eesti keeleala asjatundjaid ning praktikuid, seistes silmitsi võimalusega, et senise paberil ilmunud õigekeelsussõnaraamatu (ÕS) asemel võib ilmuda sõnaraamat, mis tuleb kas vormilt või sisult erinev.³ Kokku üle kuuekümnes meedialoos kirjeldati olukorda oma vaatenurgast, väljendati tundeid ning peegeldati alusväärtusi. Diskussioon päädis kõrgete riigiametnike sekkumisega ning Eesti Keele Instituudile (EKI) riikliku tegevuskava kinnitamisega (ÕS-i ja EKI teatmiku koostamise tegevuskava 2022–2025).

Lisaks kaasaहारavale sisule paelus debatt tähelepanu ekspressiivse ning kujundliku keelekasutuse poolest: eri autorite sõnavõttudes leidis nii konventsionaalseid kui ka uudseid metafoore, võrdlusi, hüperboole, ironiat, allegooriat, nii allusioone kui ka groteski ja absurdi. Tundus olevat põnev väljakutse analüüsida, kas ja kuidas on omavahel seotud kujundlik väljendus ning eri autoripositsioonid ning kas ja kuidas mõjutavad kujundlikkust omakorda kirjutajate alusväärtused ning neist ajendatud tunded. Vaikimisi lootsime, et kuivõrd üdimaks väärtuseks on eesti keele kestmine läbi aegade, siis tegelikku väärtuskonflikti ei ole ning küllap on mittemõistmine ja „keelekriis” sündinud lihtsalt möödarääkimisest, mh kujundite tasandil.

¹ Teemaks kaitsemaskide, eneseisolatsiooni ning eriti vaktsiinide vajalikkus vs. ohtlikkus.

² Birute Klaas-Lang „Meie ühiskonda ähvardab lõhestada ka keelekriis” (22.10/KT/BK, siin ja edaspidi viidatakse lisas 1 esitatud tähistega).

³ Margit Langemets ja Peeter Päll „Muutuv ÕS” (21.01/KT/ML).

Alljärgnevas tutvustame esmalt teoreetilisi lähenemisi, seejärel kirjeldame aines-tikku ja meetodikat ning esitleme peamisi tulemusi. Artikkel lõpeb kokkuvõtte ja aruteluga.

2. Metafooride roll mõtlemises ja raamistamises

Uurimuse teoreetilised lähtekohad ammutavad ideid peamiselt kahest lingvistilise mõtte voolust: ühest, mis käsitleb metafoorse väljenduse ja mõtlemise seoseid, ning teisest, mis laseb eritleda keelelise väljenduse sotsiaalseid ja vastastikmõjulisi tähendus-
dusi.

Kognitiivse metafooriteooria põhiteesi kohaselt pole metafoorne mitte ainult keelekasutus, vaid seda on paratamatult ja läbinisti ka mõtlemine. Eriti just abstraktsetest ja komplekssetest nähtustest räägitakse ja mõeldakse, kasutades argikogemusest tuttavamate nn lähtevaldkondade sõnavara ja mõistelist liigendust. (Lakoff, Johnson 2011: 35) Näiteks inimelu mõistestamise üks lähtevaldkondi on TEEKOND, mida saab järeltada sellest, et kõneldakse *eluteest*, *teekaaslastest*, *teede ristumisest* oluliste inimestega, *ummikteedest*, *ootamatutest käänakutest*, *koorma kandmisest*, *elutee lõppemisest* jne. Mõistemetafooride oluline, kuid vähem mainitud omadus on nende osalisus. Nimelt mitte kunagi ei haara lähtevaldkond abstraktset sihtvaldkonda kogu selle keerukuses. Mõistemetafoor tõstab piltlikkuse abil mingid omadused kirkalt esile, samas kui muud omadused – ja neid võib olla suurem osa – jäävad tagaplaanile (Lakoff, Johnson 2011: 42–45, 86–94). Nii kätkeb näiteks inimelu palju enam kui lihtsalt kulgemist (nt sellised aspektid nagu elu hinnalisus, tähendus vs. tähenduse-
tus, võitlus oma koha eest, elu kui näitelava jne).

Kui kognitiivne metafooriteooria käsitleb eeskätt konventsionaalset ja keelde kinnistunud metafoorset mõtlemist, siis teadlikku ja tahtlikku metafoorikasutust analüüsib Gerard Steen, kelle väitel on teadlike ja tahtlike metafooride ülesanne sihilikult muuta adressaadi vaatenurka kõneksoleva teema suhtes (nt Steen 2011). Seega panustatakse kujundliku kõne abil tahtsi ühele sihtvaldkonna mõistestamise viisile paljudest, lastes niiviisi esiplaanile tõusta just soovitud omadustel. Metafooride kavatsuslikkust reedavad muu hulgas suhtlejate metalingvistilised kommentaarid ehk kujundkõnele teadlik tähelepanu pööramine. Rõhutatakse, et tahtlikud metafoorid ei ole kaugeltki pelgalt keelenähtused, ka mitte üksnes mõtlemisviisid, vaid neid – nagu muidki keelelise suhtluse üksusi – tuleb tõlgendada nende suhtlusfunktsioonist lähtuvalt. (Steen 2017: 3–5) Järelikult on metafooride kasutamist mõttekas analüüsida diskursuse taustal, milles see aset leiab.

Zoltan Kövecses on mõistemetafooride kasutamist meediatekstides kirjeldanud kui reaalsuse konstrueerimist. Ta juhib tähelepanu, et diskursuselt ei tasu oodata metafoorse mõistestamise homogeensust; nt on olemas laia haardega üldised metafoorid ja see, millised metafoorid igal üksikul juhul käiku lähevad, oleneb kontekstist, sh nii laiemast kui ka vahetult eelnevatest diskursuse osadest. Ta rõhutab muu hulgas, et meediatekstide pealkirjad häälestavad lugejaid tekste teatud viisil vastu võtma, ja hoiatab metafooride ohtude eest meediakasutuses, kuivõrd nende võimu-

ses on luua virtuaalseid reaalsusi, mis võivad solvata, šokeerida, häbimärgistada, narrida, halvustada, moonutada, valetada, petta, manipuleerida jne. (Kövecses 2018: 127, 135–137)

Terminiga *kujundlik raamistamine* (ingl *figurative framing*) mõeldakse avaliku diskursuse suunamist ja kujundamist piltliku kõne abil. Nimelt annab see, kuidas mingist nähtusest kujundlikult kõneldakse, aimu sellest, milles nähakse probleemi, kus usutakse olevat põhjused, kuidas peaks olukorda hindama ning millised lahendusteed tunduvad teostatavad. Kujundliku raamistamise teoreetikud rõhutavad piltliku väljenduse võimet mõjutada mõistmisviise (Burgers jt 2016).

Teistlaadi lähenemised, mis samuti on siinsele uurimusele mõju avaldanud, on need, mis tõstavad esile keelelise suhtluse sotsiaalset tähendust ja vastastikmõjulist iseloomu. Nii eristab Michael Halliday süsteemfunktsionaalne lingvistika (nt 2003) keelel kolme metafunktsiooni, mis võivad realiseeruda samaaegselt, samas lausungiski: 1) ideatsiooniline funktsioon ehk teatamine midagi maailma asjade kohta, 2) interpersonaalne funktsioon ehk suhtlejate omavaheliste suhete reguleerimine, 3) tekstuaalne funktsioon ehk teksti liigenduse organiseerimine.

Norman Fairclough' kriitilisest diskursuseanalüüsist (nt 2010) laename põhimõtte vaadelda keelekasutust selles võtmes, kuidas see peegeldab diskursuses osalevate isikute ja institutsioonide suhteid (kes, millal, mida ja millises väljaandes avaldab), ning edasi tõlgendada neid praktikaid seoses laiemate ühiskondlike protsessidega (näiteks formaalselt kõrgemalseisvate institutsioonide püüdlusena suruda peale teatud maailmavaadet – aspekt, mis on teinud diskursuseanalüüsist „kriitilise” (vt nt Van Dijk 2018)). Siinne lähenemine ei lähtu aga läbinisti kriitilisest diskursuseanalüüsist (vrd Koreinik 2023).

Juba pealiskaudne vaatlus annab aimu, et keelgi on abstraktne ja mitmetahuline valdkond, mille mõistestamine toimub paljuski metafoorselt (vt nt POSTIPAKI metafoori kohta Lakoff, Johnson 2011: 42–45). Siinse uurimuse eesmärk on mõista, kuidas diskussioonis osalejad mõtestavad kujundlikult keele olemust, sest see oli üks arutluste peateemasid, millest näisid tulenevat diskussantide seisukohad selles osas, mida peaks keelega sõnastikes ette võtma. Tuginedes esialgsetele tähelepanekutele mõttevahetusest, eeldame, et esile tuleb nii konventsionaalseid mõistemetafoore kui ka uudset ja tahtlikku kujundikasutust; et välja joonistuvad kujundliku raamistamise eri võtted lähtuvalt kirjutajate väärtustest, autoripositsioonist ja keelega suhestumise viisist. Kuivõrd debatt kestis kaks aastat, siis püüame analüüsida ka kujundliku väljenduse ja mõtte dünaamikat ehk kas kujundid püsisid aruteludes samad või muutusid, kuidas reageerisid diskussandid teiste välja käidud kujunditele ning mida taheti või saavutati diskussioonis kujundliku kõnega.

3. Andmestik ja meetodid

Diskussioon sai alguse koroonapandeemia ajal 2020. aasta oktoobris ERR-i portaalis avaldatud meedialoost „Keeleteadlased: eesti keel on vaba, aga võiks olla veel vabam” (20.10/KT/MM), milles tsiteeritakse teadlaste mõtteid keeleliste valikute ja normide

järgimise vabatahtlikkusest. Teiseks diskussiooni käivitajaks oli Sirbis 2021. aasta jaanuaris ilmunud EKI teadlaste kirjutis „Muutuv ÕS” (21.01/KT/ML), milles kirjeldati üleminekut elektroonilisele ühendsõnastikule ning räägiti plaanidest pelgalt soovitude asemel pakkuda enam teavet keele kohta. Järgnesid paar keeleinimeste arutelupäeva⁴ ning mõni murelik kirjutis keelepraktikutelt. 2021. aasta aprillis esitati avalik ja kollektiivne pöördumine EKI poole; saadud vastus ei pakkunud küsijatele rahuldust ning juunis 2021 puhkes diskussiooni esimene pingeperiood, mil ühes kuus avaldati koguni kümme artiklit eri autoritelt. Arutelu jätkus enam-vähem pidevalt sagedusega 1–3 arvamislugu kuus. Olukorra uut pingestumist oli märgata 2022. aasta varakevadel Venemaa Ukrainasse tungimise ärevate uudiste taustal ning seoses eesti keelekorralduse 150. aastapäeva tähistamiseks korraldatud konverentsiga.⁵ Teine tõeline kulminatsioon järgnes ETV „Kultuuristuudio” arutelule (22.09/AJ/MV) 2022. aasta oktoobris, mil kirjutiste arv tõusis taas kümneni kuus. Siinse materjali moodustavad üksnes avalikus meedias avaldatud lood, kõik muud arutelupäevadel ning veebis või raadios kõlanud seisukohad on jõudnud analüüsi vaid selle kaudu, kuivõrd neid on avaldatud tekstides tsiteeritud.

Saamaks võimalikult täielikku ülevaadet diskussioonis kasutatud kujundlikust mõtlemisest koguti diskursust moodustavad tekstid (N = 62, vt lisa 1) kokku uurimiskorpuseks (ca 250 lehekülge). Veebist alla laaditud failidest eemaldati pildimaterjal, toimetuse väljatõsted ja tsitaadid, vältimaks kujundite sisuliselt põhjendamatu ja autori tahtest olenematut kordumist. Tekstid imporditi nende avaldamise kronoloogilises järjekorras tarkvarasse Quirkos, mille abil toimus märgendamine. Failide metaandmeteks olid kuupäev, väljaanne, autoripositsioon, pealkiri ja autori nimi. Tekstis märgendati avatud skeemiga järgmisi kategooriaid: a) kujundlik keelekasutus, b) väärtuste väljendused, c) tundesõnad, d) arutlusteemad. Kujundliku keelekasutuse kategooriana sõnastati metafoorse ülekande tõenäoline lähtevaldkond. Esimeses märgendamisfaasis ei tähistatud eitava ega jaatavat kõnet, st kas autor antud kujundi või väärtusega pigem nõustus või vastandus sellele. Nõustumist ja küsimärgistamist vaadeldi konkreetsete kujundite lõikes hiljem eraldi.

Diskussiooni edenedes hakkasid tekstid üha enam sisaldama tsitaate, muu hulgas kujundlikke tsitaate, eelmistest tekstidest ja autoritelt. Nende topelt märgendamist välditi. Kui esmane märgendamine oli lõppenud, rühmitati märgendid temaatiliselt, luues vajadusel katusmärgendeid. Autoripositsioonidele lisati üldistavad sildid – „hääled” –, mis iseloomustavad keeleainesega suhestumise peamist viisi (nt keeleteadlane, keeletoimetaja, tõlkija, ajakirjanik, „hääli kõrvalt” ehk muu ala ekspert, riigi esindaja ning kategooria „mitmed hääled” intervjuude üleskirjutuste jaoks, milles võis esineda mitu eri vaatenurka).

Märgendatud tekstid kanti üle Exceli tabelisse ja Wordi dokumenti ning lisaks filtreeriti väljavõtteid kategooriate kaupa. Siinses artiklis on fookuses juhtumid, kus kujundliku keelekasutuse teema oli „keel” (keel, emakeel, kirjakeel jne). Kvantita-

⁴ Nt arutelupäev „Eesti keel normi ja vabaduse vahel” (12. III 2021, https://www.youtube.com/watch?v=3-IEztG_WD8).

⁵ „150 aastat oma keelekorraldust” (22. IV 2022, <https://www.emakeeleselts.ee/koik-teated/konverents-150-aastat-oma-keelekorraldust-22-04-2022/>).

tiivseid kokkuvõtteid tegime vaid artiklite ja lehekülgede arvu ajateljele jaotumise kohta ning märgendite suhtelise tiheduse hindamiseks. Üldiselt on meetodiks keeleandmete kvalitatiivne analüüs, mispuhul tähelepanu pälvinud tsitaate vaadeldi esiletulemise kontekstis. Tekstides mainitud tundeid ning väärtusi⁶ analüüsiti kui tausta diskursuse dünaamika mõistmiseks.

4. Tulemused

Järgnevas esitame esmalt ülevaate ainekust, selle jaotumisest ajateljele, kujundikasutuse üldisloomustuse ning väärtuskaardistuse. Tekstides esinevate mõistestamise juhtivate kujundite eritlus on 5. peatükis.

4.1. Kes ja kus osalesid diskussioonis

Analüüsimaterjalist u 40% on avaldatud Eesti Rahvusringhäälingu (ERR) portaalis, 35% Sirbis ning 20% Postimehes. Kaasatud on ka kaks „Päevateema” rubriigi kirjutist Keelest ja Kirjandusest ning üks essee Edasist. Avalikust meediast kajastas teemat kõige süstemaatilisemalt ERR, mis taasavaldas muus meedias ilmunud tekste ning varustas need teemaviidetega, nii et asjast huvitatul tekkis võimalus liikuda arvamusele. Teine allikas, mis diskussiooni küllaltki süstemaatiliselt kajastab, on Eesti Keeletoimetajate Liidu koduleht.⁷ Eesti Päevaleht ning Delfi olid keeleteemalistest aruteludest kõrvale jäänud. Autoripositsiooni järgi on artikleid kõige enam keeleteadlastelt (32%, N = 20), järgnesid võrdselt ajakirjanikud ja keeleteimetajad (19%, N = 12) ning ülejäänud 30% (N = 18) moodustus mitmesuguste arvajate panusest (hääld kõrvalt, mitmed hääled, riigi esindajad).

4.2. Ajatelg

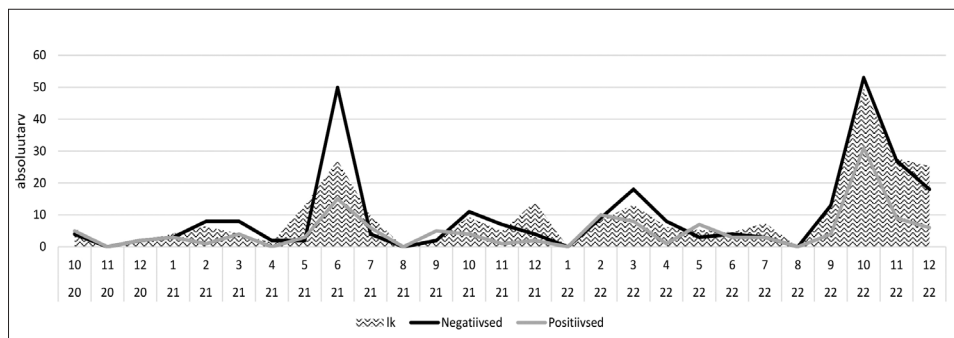
Diskussioonis võis eristada kaht tuntavat pingeperioodi, mil kasvas mitte ainult sõnavõtude arv, vaid ka keeleteemaliste arutluste lehekülgede hulk (vt joonist 1). Ajateljele oleme märkinud ka tundesõnade esinemiste arvu. On näha, et ehkki tunnete mainimine on enam-vähem vastavuses lehekülgede arvuga, on märgata perioode, kus negatiivsete emotsioonide ülekaal on tuntav. Sellised on 2021. aasta varakevad (diskussiooni n-ö lõimetusperiood); 2021. aasta juuni (nn esimene pingeperiood), vähesemal määral 2021. aasta oktoober ning seejärel 2022. aasta varakevad – ilmselt Venemaa agressiooni ja sellega seotud ärevate sündmuste taustal – ning loomulikult teisel pingeperioodil 2022. aasta sügiskuudel. Enim mainiti selliseid negatiivseid tundeid nagu mure, segadus, kahtlus, hirm, üllatus, imestus, rahulolematumus, nõutus, lootusetus, hämming, tusk, umbusk. Positiivsetest tunnetest tulid jutuks näiteks rõõm, turvatunne, armastus, tänu, uhkus, nauding, heaolu, hoolimine ja erutus.

⁶ Alusväärtuste mõju kujundikasutusele keelekriisi diskursuses analüüsivad üksikasjalikult Vainik ja Paulsen (ilmumas).

⁷ <https://keeletimetajaliit.ee/kajastus/>

Ei saa jätta mainimata, et algselt siira kavatsusena mainitud sõnu *rõõm* ja *mängulust* osatasid hiljem teised ironilises võtmes.

Ajateljelt nähtub siiski ka n-ö tühje kuid, mil arutelus on olnud pause. Teatud reeglipäraga korduvad need ajakirjanduse niinimetatud hapukurgihooaegadel, st augustikuudel ning aastavahetuste paiku. Jääb lahtiseks, kas kired puhkuste ajal lihtsalt vaibusid või on uute elavnemiste taga olnud meediaväljaannete huvi diskussiooni taas käivitada. Diskursusesse kuulub mitmeid tekste, mis on esmalt ilmunud blogides (st mõeldud oma seisukohtade või vahetute reaktsioonide väljendamiseks kitsamas mõttekaaslaste ringis), kuid seejärel avaldatud kas siis Postimehes või ERR-i „Arvamuse” rubriigis, kus need kirjutised ja seisukohad on saanud hoopis laiemas kõlapinna.

Joonis 1. Avaldatud lehekülgede ning negatiivsete ja positiivsete tundesõnade arvu jaotus ajateljelt.

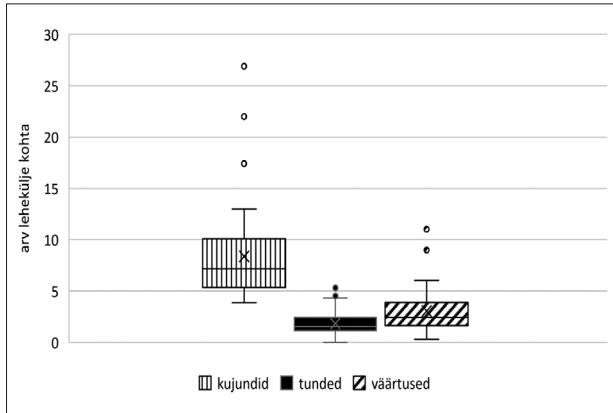
4.3. Kujundlikkuse üldiseloostus

Teoreetilistest lähte-eeldustest tulenevalt märgendati tekstides kolme kategooria elemendid. Joonis 2 näitab, millises ulatuses varieerus kujundite, tunnete ja väärtuste tihedus, st märgendite arv teksti lehekülje (1800 tähemärki) kohta. Suurim on vaieldamatult kujundliku keelekasutuse tihedus, mis oli uurimuse peamine huviobjekt. On märgata mõningaid ekstreemselt suure kujunditihedusega tekste, näiteks „Olu-korrast keeleaias” (21.09/TO/HM), mis kujutab endast allegooriat – keelehooldes kirjeldust imekauni aia aednikust hooldaja vaatepunktist.

On iseloomulik, et keskmisest märksa kujunditihedamad tekstid iseloomustasid just diskursuse pingeperioode, mil võis täheldada nii tekstide hulga kui ka kirjutajate negatiivse meelestatuse kasvu (joonis 1). Kõnekad on juba ainuüksi meedialugude pealkirjad, näiteks esimesel pingeperioodil: „Keel vabaneb ahelaist” (21.06/AJ/KT) ning „Kirjakeel kui rõhumise tööriist” (21.06/AJ/ME), „Metaraie või mestaraie” (21.06/AJ/MK); 2022. aasta sõjakevadel „Kutsun üles keelerindel sõda lõpetama” (22.04/AJ/AK); ning mõistagi ka teisel pingeperioodil: „Keelearendus kui elevant värvipoes” (22.10/TO/HS), „Kui keel on kaitseta, tuleb umbrohi peale” (22.10/KÕ/TK) ja „Keeleinstituudi jakobiinid tühistavad eesti kirjakeelt” (22.10/AJ/ME).

Kujundlikkus keelekasutuses ja mõtlemises ei ole midagi halba ega iseäralikku, need on inim mõtlemisele üldiselt iseloomulikud (Lakoff, Johnson 2011). Uuritud

diskursuses ilmnes kujundlikkus mitte üksnes arvamustes keele olemuse kohta, vaid keelekorraldusega seotud teemade mitmete aspektide kirjeldustes ja reaalsusest kas soovitud või taunitud pildi konstrueerimises. Kujundlikkus tuli esile nii konventsionaalsete ja teadvustamata mõistemetafooridena kui ka tahtlike ja teadvustatud metafooridena; samuti esines teadlikku võrdlust, allusiooni, ironiat ja muid retoorilisi võtteid.

Joonis 2. Märkendite tiheduse varieerumine diskursusesse kuuluvates tekstides.

Näiteks võis sedastada laia toimevaldkonnaga üldise mõistemetafoori PROGRESS ON TEEKOND (Kövecses 2018: 132). TEEKOND on mugav lähtevaldkond, mille abil kirjeldada protsessi üldiselt, st muudatusi sõnastikes ja keelekorralduses. TEEKONNA mõistemetafoorist annavad tunnistust väljendid nagu *lähtekoht*, *suunamuutus*, *ummiktee*, *kursis olemine*, (normimata jätmine) *on samm selles suunas [---]*, *normingud peavad [---] kaasas käima*, *peetakse sammu ingliskeelse maailmaga*. Järgnevas tsitaadis on TEEKONNA metafooriga põimitud sõnastiku võrdlus EHITISEGA: *See suunav ja soovitav sõnaraamat on otsekui monument kirjakeele korralduse arenguteel* (22.10/TO/HS). Metafoor VAIDLUS ON SÕDA (Lakoff, Johnson 2011) tuli esile nii teadvustamata protsessi kirjeldustes kui ka teadvustatuna osalejate metalingvistilistes kommentaarides (Steen 2017: 3–5). Näiteks järgnevad tsitaadid: *Kaevikusõda on käinud peaaegu kaks aastat [---]* *Vahepeal on tükk tühja maad ja hulgaliselt neid, kes on vait ja teevad näo, et sõda polegi* (22.04/AJ/AK); *Peetud on ka kirjakeelesõdu, kuid neis on haavata saanud ehk vaid suured egod, sest relvadeks on olnud pelgalt sõnad. Kuid lahingud ei ole olnud vähem ägedad ega ole ka loota, et keele vallas võiks saabuda tuhandeaastane rahuriik.* (21.06/AJ/ME) Allusioonina lisatud piibli viide, nagu ka samas tekstis esinenud *kividega surnuksloopimine ning pöördumine normivabasse Eedeni aeda*, annavad tekstile kandvust ja seda kindlasti kavatsuslikult. Allusioone leidis diskursuses teisigi, kas või ainult pealkirjade tasandilt leiame sellised nagu „Eesti keel olgu mugav töövahend, mitte vesikivi kaelas”⁸ (22.04/KT/LL), „Selle

⁸ Viide J. V. Veski nimele (Liina Lindströmi suuline selgitus).

maa keelekorraldus⁹ (22.10/TÕ/HS), „Tõde ja õigus keeles” (22.11/KT/ML), „Kaalul on rohkem kui ÕS¹⁰” (22.11/AJ/ME).

Iroonia on võte, mille puhul sõnades öeldu ning kavatsuslikult mõeldu on omavahel vastuolus. Näiteks diskursuse esimese pingeperioodi üks teravamaid kirjutisi torkab just irooniaga: *Keelekorpusse jumaldamine tõe allikana on progressiivsed liberaalid viinud järelduseni, et keelekorpus on sisepõlemismootoriga sõiduk ja sõnastik veohobune, kelle töu revolutsiooni hüüdlaine peabki maamunalt pühkima* (21.06/AJ/KT). Ehkki sõnades positiivne, raamistab see lause kirjeldatava ettevõtmise – st keelekorpusetele tuginemise keelekorraldusotsuste alusena – kui naeruväärse, mille rõhutamiseks asetatakse kogu situatsioon näilisel XX sajandi alguse revolutsiooniliste ideede konteksti. Verbaalne iroonia on paljuski pragmaatika tasandi nähtus – nutikalt sihitud verbaalse agressiooni abil saab luua solidaarsust ja ühtekuuluvustunnet mõttekaaslastega (Alba-Juez, Attardo 2014).

Diskursus sisaldas ka hulgaliselt fraseologisme, kõnekäände jm mahlakaid ütlumisi, mida me käesolevas artiklis ei analüüsi. Olgu siin lihtsalt mõni näide: *näppu pulsil hoidma, vaipa alt ära tõmbama, ajale jalgu jääma, nuta või naera, terade sökaldest eraldamine, kirvega kurge püüdma, sõelaga vett kandma, puder kapsaatika, mõisa köis, las lohiseb; iga lind laulab, nagu nokk loodud ja [---] bürokraatia kuldvõtted, mis mõjuvad keelelise pasa kõrval lausa pehme paitusena* (21.07/KT/TH).

4.4. Väike väärtuskompass

Tekste avatud skeemiga märgendades kujunes väärtuskategooriate üldarvuks 29. Neist sagedamad olid „vabadus” (N = 89), „selgus ja korrektsus” (N = 65), „aremine” (N = 55), „tegelik keelekasutus” (N = 55), „kestmine läbi aegade” (N = 45). Kuna diskussioon käis paljuski keele ja normimisega seotud väärtuste üle, ilmnis tendents, et omadused, mis osa diskussantide jaoks olid positiivsed, ilmnisid opponentide tekstides pigem antiväärtustena, nähtustena, millest ühiskond peaks hoiduma. Lihtsustatult võib öelda, et ehkki kõik pooldasid eesti keele säilimist läbi aegade ning tunnustasid keele kui sümboli rolli rahvuslikus identiteedis, näis taustal toimivat kaks üldisemat ja erinevat väärtusmudelit, mille oleme edasises tähistanud siltidega „alalhoidlik” ja „arengualdis” (vt tabelit 1). Väärtuste lahknemise suhtes osutuvad kriitiliseks: a) suhtumine muutustesse, b) piirangute ja vabaduste vaherkord, c) keelekuvand, d) keeleotsuste põhjendamine.

Sildid ja sõnastused ei ole mõeldud iseloomustama konkreetseid autoreid, vaid väärtuskategooriate põhimõttelist jagunemist. Autorid võivad eri aspektide osas paigutada skaalal erinevatesse kohtadesse ning ka tähtsustada neid eri määral. Näiteks kui keegi rõhutab keelelise väljenduse selguse ja korrektsuse olulisust, siis osutab see lähtumist keele instrumentaalsest ideaalist ega välista, et sama autor võiks pooldada tõenduspõhiseid keelekorralduslikke otsuseid ning võiks koguni mõõdukalt pooldada indiviidi keelevalikute vabadust sobivas kontekstis ja registris. Viitame edasises

⁹ „Kas siis selle maa keel...” küsis Kristian Jaak Peterson luuletuses „Kuu”.

¹⁰ Vanema põlvkonna inimesed teavad omaaegset Poola spioonisarja „Kaalul on rohkem kui elu”.

kujundliku mõtlemise kirjelduses neile üldistele väärtusmodelitele seal, kus see näib selgitavat teatud kujundi eelistust.

Tabel 1. Alalhoidlik vs. arengualdis väärtusmodel.

Aspekt	Alalhoidlik	Arengualdis
Suhtumine muutustesse	Muutused on potentsiaalne oht.	Keele loomulik arenemine, loovus ja elurikkus on teretunud.
Piirangute ja vabaduste vahekord	Piirangud ja kontroll, muidu puhkeb keeleline lodevus.	Keeleliste valikute vabadus, vähem piiranguid.
Keelekuvand	Keeleideaalid (instrumentaalne, esteetiline, rahvuskeele puhtus).	Ilustamata, tegelik keelekasutus, nii nagu inimesed räägivad ja kirjutavad.
Otsuste põhjendatus	Autoriteedi usaldamine.	Töendus- ja kasutuspõhise lingvistika meetodid.

5. Keelest mõtlemise kujundid ning nende dünaamika diskursuses

Järgnevas tutvustame peamisi viise, kuidas diskursuses osalejad keelest kujundlikult mõtlesid ja kirjutasi. Oleme lühendanud metafooride formaalset esitust (nt täispikk formuleering oleks: mõistemetafoor KEEL ON ABIVAJAJA) ning kirjelduse liigendanud lähtevaldkondade järgi. Toome näiteid nii teadvustamata ja konventsionaalsest metafoorsusest kui ka juhtumitest, kus kujundliku mõistestamise viisid on olnud teadlikud, kavatsuslikud ja/või metalingvistiliste kommentaaride teema.

5.1. ABIVAJAJA, KAITSEALUNE, OHVER

Keele kujutlemine ABIVAJAJANA tõukub vaikumisi üldiselt aktsepteeritud ning eesti keele arengukavaski kasutusel olevatest terminitest (*keelehoole, keelehooldetöö, keelehooldaja*), mis hooldamise mõiste kaudu kätkeb tegevusalse ehk patsiendi rolli.¹¹ ABIVAJAJA kujund seostub eeskätt alalhoidliku väärtusmodeliga, eriti kalduvusega näha muutustes ohtu.

Diskursuse lõimetusfaasis kirjeldatakse eesti keelt ohustatuna inglise keelest (21.02/TO/VK) ja EKI sõnastikureformist (21.04/MH/MH), millega seoses ABIVAJAJA hakkab pinges kasvades vajama enam kui lihtsalt hoolt – kaitsmist (*keelekaitseks loodud kord* (21.06/AJ/KT), *kirjakeele kaitsjad kahtlustavad* (21.06/AJ/ME)). Keelt hakatakse kujutlema KAITSEALUSENA ning seda rolli tunnistab groteskses kirjelduses ka end seni vaadetelt liberaaliks pidanud keeleteadlane: *Aga ma poleks iialgi arvanud, et aastal 2021 pean ma hakkama korrektse kirjakeele kaitsjaks* (21.07/KT/TH).

Keele kujutlemine KAITSEALUSENA saab täiesti ilmseks 2022. aasta varakevadel: *Mis või kes siis ikkagi on tänapäeva Eesti keele-elus nõrk ja vajab kaitset? Kaitset ei vaja mitte õpilased õpetajate, autorid toimetajate, võrulased põhjaeestlaste, naised*

¹¹ *Hooldama* 'millegi või kellegi eest pidevalt sihipäraselt hoolitsema, midagi või kedagi korras hoidma' (<https://sonaveeb.ee/search/unif/dlall/dsall/hooldama/1>).

meeste ja rahvas mineviku repressiivsete keeleteoste eest, vaid kaitset vajab eesti keel (sealhulgas eesti kirjakeel) inglise, meie maanurgas ka vene keele varjamatu pealetungi eest. (22.03/TO/MK) Reaalsete sõjasündmuste taustal muutub kaitsmisretoorika konkreetsemaks ka selles suhtes, et raamistades sündmused üldiselt sõja metafoori abil, tuuakse sisse vaenlase kuju ning keel (ja selle kaitsjad) hakkavad üha enam tunduma OHVRINA: [---] *institutsioonide jõupositsioonilt rünnatakse kirjakeelt, senise keelekorralduse põhimõtteid ning nende rakendajaid* [---] (22.04/AJ/AK).

Keele kujutlemine abitus OHVRI rollis jätkub diskussiooni teisel pingeperioodil, mil kutsutakse üles jõulisele keelekaitsele: [---] *seega eesti keel pilastamisest ei pääse* [---] *Digiajastul on vaja jõulist keelekorraldust: see sarnanegu pigem küberkaitse, tarbijakaitse, autorikaitse, tervisekaitse ja keskkonnakaitsega.* (22.09/KÕ/AV) Kui võrd institutsioonid, kellelt jõulist keelealast suunamist oodati, ei ole piisava jõulisusega oma sellisest kavatsusest teada andnud, jätkub keele, aga nüüd juba ka ÕS-i kujundlik ohvrustamine: *Eesti keele olukorda võib praegu võrrelda aia või pargiga, mis kavatakse omapäi jätta* [---] *EKI ei kavatse meie (kirja)keelt enam kaitsta ja kasida.* (22.10/KÕ/TK) Ilmub pilt põlema süüdatud ÕS-ist ning keele suurima vaenlasena kujutatakse Eesti Keele Instituuti, seda juhtkirjade ning suures kirjas pealkirjade tasemel: „Keeleinstituudi jakobiinid tühistavad eesti kirjakeelt” ning „Keeleinstituut susserdab emakeele kallal, aga keegi ei saa aru mida täpselt” (22.10/AJ/ME). Keele kujundlik raamistamine ABIVAJAJANA päädib õiguskantsleri kirjutisega „Eesti keel on põhiseadusliku kaitse all” (22.10/RI/ÜM).

Diskursuse rahunemisfaasis võtab Birute Klaas-Lang keele ABIVAJAJANA mõistmise kokku niiviisi: *Visioon õigest keelest nii kõnes kui ka kirjas, mis vajab hooldamist ja ettekirjutusi, mida tuleb võõrmõjude eest kaitsta, püsib mõneski mõttes tänapäevani* (22.12/KT/BK). Samas tekstis osutab ta sellegipoolest ise empaatiliseltselt, et keel vajab toetamist: *Siiski ei tohi jätta keelt selles muutuste tuules omapäi.*

5.2. EHITIS

Lakoffil ja Johnsonil (2011) on esile toodud mõistemetafoor TEOORIAD ON EHITISED; Kõvecses on sõnastanud selle üldisemalt STRUKTUURI STABIILSUS ON EHITIS (Kõvecses 2018: 133). Lähtevaldkond EHITIS sobibki mitme kompleksse ja soliidse mõiste (nt rahvuslik identiteet, keelekorraldus, kirjakeel) metafoorseks konstrueerimiseks ja väljendub keeliseltselt mitmesuguste *alustalade, tugisammaste, vundamendi, murendamise, lõhkumise ja ülesehitamise* väljendites. Kuna EHITISE kujund laseb rõhutada püsivust, stabiilsust ja elementide vastastikku toetavat osalemist keerukas süsteemis, sobib see hästi alalhoidliku väärtusmudeliga, eriti selle aspektiga, mis taotleb kontrolli omamist ja näeb piirangute lõdvendamises ohtu.

Taas algab kujundlik mõtlemine üldaktsepteeritud seisukohast „ÕS on kirja-keele normi alus” ning näeme, kuidas moodustub keerukas süsteem keelest, keeleallikaist ning rollist, mis keelel ühiskonnas täita on. Ühest küljest on (kirja)keel ise tugisammakas või alustala, nt omariiklusele: [---] *kirjakeele kui ühe riikluse alustala murendamises* (22.03/TO/MK), ja teisalt võib keelt (väga erinevalt abivajaja rollist) hoopis ise kaitset pakkuva kindlusena käsitada: „Keel võib olla kindlus” (20.12/AJ/IT).

Ka kirjakeel ise on ehitis, mis toetub ÕS-i normide vundamendile ja omakorda *Kirjakeel moodustab vundamendi, millele saab tugineda näiteks oskuskeel* (22.03/TO/HM).

Diskursuse esimesel pingeperioodil tajutud keele haavatavus tuleb esile erinevates lammutamise ja kaduvikku vajumise kujutlustes: [---] *reeglite vundamendile toetuv keeleõpetus hääbub* (21.06/AJ/KT); [---] *et ei oleks sellist kivisse raiutud kirjakeele normi alust* (21.06/MH/GR); [---] *tahetakse maja jälle maha tõmmata ja otsast alustada* [---] *Et siis püstitada tühermaale Paabeli torn?* (21.06/AJ/MK); *Ärme lõhu seda, mis on, vaid ehitagem selle ümber ja juurde uut* (21.06/TÕ/ML).

Ukraina sõja puhkedes võimendub diskussiooni raamistamine sõja kujundi abil ning vastavalt teiseneb ka keele olukorra kirjeldus: *Kutsun üles* [---] *sõda kirjakeele, Eesti riigi toimimise aluse vastu lõpetama enne, kui järel vaid varemed* (22.04/AJ/AK). Teisel pingeperioodil argumenteeritakse üldiselt keerukamalt: *Keelesüsteemi murendamise juures tuleb arvestada lõpuks seda, et keel ei ole mingi omaette iluasi* (22.10/TÕ/HS); *Lagunemine ei avalduks aasta või kolmega, kuid kümne aasta pärast oleks probleemid juba ilmsed* (22.11/AJ/ME). Teisalt leitakse, [---] *et ametlik kirjakeel on juba lagunenu* (22.11/KÕ/EL).

Keele kui EHITISE kujund jõuab ka kõrgete riigiametnike sõnavõttudesse: *Praegu, kui laene murrab sisse uksest ja aknast keelde* [---] (22.10/RI/TL); *Lagunev eesti keel viiks lõpule hariduse ja teaduse ingliskeelseks muutmise* (22.10/RI/ÜM); *Sel juhul laguneks keel ära* (22.11/MH/JV).

Keeleteadlased kasutavad oma argumentatsioonis samuti EHITISE kujundit, tuues esile pigem konstruktiivset aspekti: *Koolis laotakse kirjakeele vundament, millele ehitatakse tulevase elu (kirja)keelekogemus* (22.12/KT/MA); *eesti keelt on teadlikult üles ehitatud* [---] (22.12/KT/ML). Keele kujutlemine ehitisena realiseerub ka teadlikus ja tahtlikus võrdluses: *Keele ära fikseerimine oleks samaväärne sellega, kui hruštšovkat ei tohiks ümber ehitada* (22.09/KT/LR). Nagu näha, saab kujundit venitada-laiendada nii, et selle abil selgitada uuendamise ehk n-õ keele remondi vajadust. Keele kujutlemine ehitisena sobib seega nutikalt kasutatuna ka arengualti väärtusmudeli tõekspidamistega.

5.3. ELUSOLEND

Keele käsitlemine ELUSOLENDINA ilmneb põhiliselt kontekstides, kus räägitakse keele püsimisest, muutumise võimalikkusest ja vajalikkusest, keele olemasolust või selle lakkamisest. Kujundit lasevad aimata väljendid nagu *elav keel* vs. *surnud keel*, *keele elujõud*, *välja suremine*, *eesti keele tervis*, aga ka *keeleorganism* jpt. Keelest mõtlemine ELUSOLENDINA seondub üldiselt arengualti väärtusmudeliga, mida iseloomustavad väärtuskategoriat tähistavad märksõnad, nagu „loomulikkus”, „arenemine”, „elurikkus”, „loovus” ja „loomingulisus”. Läbi aegade kestmise eesmärgi kontekstis panustatakse pigem keele kohanemisvõimele, laenates seega arusaamu evolutsioonibioloogiast. ELUSOLENDI kujund haakub temaatiliselt LOODUSE ja LOODUSJÕU kujunditega, samuti täpsemate kujunditega LOOM, TAIM ning INIMENE (st personifikatsioon).

Elusolendi kujundit kasutavad rohkem keeleteadlased, kui nad argumenteerivad, et keel muutub ja areneb: *Eesti keel, nagu iga teinegi elus keel maailmas [---]. [---] on kohalikud murded sisuliselt välja surnud* (20.10/KT/MM); *Keel ei ole sõnaraamatutes ette kirjutatud staatiline loend, vaid elav nähtus* (21.10/KT/LR); *See, et keel ajas muutub, on aga iga elava keele tunnus* (22.04/KT/LL). Keele elujõule peetakse heaks ka toimuvat diskussiooni (22.10/KT/BK), samuti keelelist mitmekesisust: *Normmeeritud kirjakeele kõrval hoiavad keele elujõudu eri piirkondades või olukordades kasutatavad keelevariandid* (22.10/KT/KP); *Küll aga peab keel muutuma, et olla elujõuline* (22.12/KT/ML).

Keele kui ELUSOLENDI kujundi seavad alalhoidlikud hääled esimesel pingeperioodil kahtluse alla: *Uuendajate väitel [---] see ohustab keele elujõudu, kestmist [---] väide, et eesti keel sureb välja, kui teadlased seda uuel viisil arendama ei hakka, väärrib kontrollimist* (21.06/AJ/KT). Ka keeleteadlased seavad selle kujundi küsimärgi alla: *Kui väidetakse, et keel muutub, viitab enesekohasust väljendava u-liitega tegusõna arusaamale, justkui oleks keel puutumatu loodus – nagu ürgmets –, mis muutub inimesest sõltumata, iseenesest* (21.12/KT/PN). Samas alalhoidlike häälte vahendusel ilmub ELUSOLENDI kujund isegi naturalistlikumalt, mainides *keele tervist* (22.07/AJ/MH), *elavale keeleorganismile kääride sisse löömist* (22.10/TÕ/HS), *keelele surmamuutsu andmist* (22.09/KÕ/AV) ning *keele hingusele minekut* (22.10/RI/ÜM).

Huvitavalt toimub kujundite dialoog teises pingeperioodis ühe ja sama autori tekstis, kus ühe lauseosaga võetakse omaks, teisega tõrjutakse ning järgmises lauses ikkagi järgitakse ELUSOLENDI metafoori, sulandades seda ABIVAJAJA kujundiga: *Olgu keel üldiselt pealegi loodusjõud, mida ei saa käskida, eesti kirjakeel on igatahes inimtekkeline. [---] Eesti kirjakeel ei ole surnud ega sure, aga ta vajab õppimist, harimist, korraldamist ja hoolt.* (22.10/TO/HS)

ELUSOLENDI kujundit ekspluateerib loodusteaduslikul taustal teadlikult Erkki Luuk: *Kui keel on liik, siis erinevad keeled – eesti, inglise, ladina jne – on sellesse liiki kuuluvad organismid, mille vanust mõõdetakse parimal juhul paari tuhande aastaga. Ükski praegu emakeelena kõneldav keel nii vana muidugi pole, kuid kuni on säilinud tekst, mida keegi veel lugeda oskab, on keel vähemalt mingis mõttes elus.* (22.11/KÕ/EL)

5.4. INIMENE

Seda, et keelt kujundlikult INIMESENA käsitatakse, st personifitseeritakse, saab järel-dada väljenditest, milles kõneldakse keelest, nagu oleks sellele omased kas psühholoogilised seisundid või ühiskonnateadustes käsitletavad kalduvused.

Keele personifitseerimisest kõnelevad väljendid *rahuldab* või *ei rahulda keelt, keele heaolu, käekäik, kannatused*, aga ka *nt vägivaldsus*, samuti suhestumine keelega viisil, millega tavaliselt kirjeldatakse inimlikke suhteid (*nt kohtumine emakeelega, keelest hoolitakse, keel erutab, läheb korda*). Taoline psühholoogiseeriv lähenemine võimaldab väljendada emotsionaalset seotust keelega, ning seda tuleb esile nii alalhoidlikku kui ka arengualdist väärtusmudelit jagavate autorite tekstides.

Keeletoimetajad viitavad hellitavalt *krutskiga sõnadele* (21.11/TO/HM), vaidlusi põhjustanud sõnu kutsuvad humoorikalt *õnnetuteks paronüümideks* (22.02/TO/HS)

ja elavad kaasa keele saatusele sõnastikus: *Kui need kaks eriülesandega keelevariante ühte sõnastikku kokku panna, hakkab üks neist paratamatult kannatama* (22.03/TO/HM). Isikustamist viljeleb ka kõrvalseisja hääl: [---] *vaid paar arusaadavat eesti keelset lauset, mis ei anu toimetaja kohendavat kätt* (22.09/KÕ/AV). Keele kannatuste kõrval ei puudu diskussioonis teine aspekt – inimese kannatused keele all: [---] *reeglistest, mis on ka minu loomuliku keeletaju suhtes üsna vägivaldsed* (22.06/KÕ/KV).

Psühholoogilist isikustamist leidub ka keeleteadlaste sõnavõttudes: [---] *mida meie ta jaoks teha saaks? [---] on meie ülesanne parandada eesti keele mainet* (22.05/KT/AT). Maine teemat psühholoogilises võtmes ekspluateeritakse teadlikult: *Eesti keel ei lähe kohe hukka, kui sõnaraamatud ja õpikud keelt rangelt kuskil (Pätsu ajas? 1960. aastates?) kinni ei hoia* (22.09/KT/LR). Eesti keelde sobimatule sõnale viidatakse eufemistlikult kui *juhuslikule külalisele* (22.10/KT/BK) või arutletakse, *mida teha kui uuemad laensõnad ei taha kuidagi sobituda* [---] (22.11/KT/ML).

Kriisi teises pingeperioodis on keel juba sedavõrd isikustatud, et räägitakse eesti keele *hea käekäigu eest hoolimisest* (22.10/KT/BK) ning tutvustatakse pikalt-laialt keele *heaolu* kontseptsiooni (22.10/KT/KP). Keelt isikustava ja sellega isikliku vahekorra hoidmise tendentsi võtab kokku Klaas-Lang: *Eesti keel erutab, eesti keelest hoolitakse – kõik need arutelud mõjuvad ju tegelikult eesti keelele hästi* (22.12/KT/BK).

Keele sotsiaalpsühholoogilisest isikustamisest kõneleb aga keele iseloomustamine omadussõnadega, mis üldiselt kuuluvad ühiskonnateadustesse, nt arutlused, kas keel on *vaba, demokraatlik* või *autoritaarne, totalitaarne* või koguni *fašistlik*. Sellised kujundid kerkivad esile seoses arenguvalt väärtusmudeli aspektiga, mis seab esile indiviidi valikuvabadusi. Just keele sotsiaalpsühholoogilise isikustamise kujund on olnud vastuolulisi tundeid ja reaktsioone tekitavaks ajendiks.

Diskussiooni käivitanud artikkel „Keeleteadlased: eesti keel on vaba, aga võiks olla veel vabam” (20.10/KT/MM) tõi esile indiviidi keelelisi valikuid väärtustava vaatepunkti. Alalhoidliku väärtusmudeli pooldajad aga tõlgendasid seda kui üleskutset keelelisele lodevusele ja selle kehtestamisele käitumisstandardina ning just see asjaolu sai diskussiooni esimese pingeperioodi peateemaks: *Kas keel lastakse liiga vabaks?* (21.06/MH/GR). Juhtkiri „Keel vabaneb ahelaist” võimendas sotsiaalpsühholoogilist isikustamist ironia abil, tuues sisse viite ahelatele kui orjuse sümbolile; keeleteadlasi kutsutakse ironiliselt *kirjakeele vabastajateks* (21.06/AJ/KT). Taustal kulgevate suurte kriiside mõisted ja märksõnad (*autokraatia, totalitarism, fašism*) jõuavad ka keelealastesse diskussioonidesse. Köverpeeglis raamistatakse keelt totalitaarse valitsejana, kes sunnib oma tahtmist peale: *aheldades inimese peamise suhtluskanali, on kirjakeel sõna otseses mõttes totalitaarne* [---] *keel on rõivastatud lihtsalt teistsugusesse vormi ja marsib teistsuguse muusika järgi* (21.06/AJ/ME).

Ironia arengualdist väärtusmudelit esindavate keeleteadlaste suhtes jätkus 2022. aasta varakevadel sõjasündmuste taustal, mil sõnastikureformi nimetati *eesti keele vabastamisliikumiseks* (22.03/TO/MK) ning naeruvääristati teaduslikku lähene- mist keelenormidele, nimetades seda *keeleteaduslikuks auruks*, mis on kulunud teatud sõnade „*vabastamisele*” (22.02/TO/HS). Alalhoidliku väärtusmudeli pooldajad jätkavad ironiat ka diskussiooni teisel pingeperioodil: *viib EKI juba teist aastat ellu vabastusoperatsiooni* (22.10/TO/HS).

Leidus aga kõrvalseisjaid, kes keele vangistuse kujundit iroonia asemel tõsiselt võtsid ning arutlesid, kelle tahe peaks peale jääma: *Keelt ei pea puuris hoidma* [---]. [---] *on oluline jätkata katsetamist ning lasta keelel alluda meie reeglitele, mitte meil keele omadele* (22.03/KÕ/EL). Üks pikemaid ja läbimõtestatumaid esseid on Heigo Soomanilt, kes muu hulgas arutleb: *keel on ühest otsast paratamatult üsna representiivne* [---] *keel on just nimelt fašistlik*, kuna mitte ainult ei keela teatud väljendeid, vaid lausa sunnib ütleva teisi. Sõnaosavalt seob Sooman vabaduse ja autokraatia kokku üheks ja samaks vägivallateoks: *Ülevalt peale sunnitud vabadus on olnud kõigi autokraatide peamine vits* (22.10/TÕ/HS).

Keeleteadlased ühest küljest jäävad diskussiooni vältel truuks keele sotsiaalpsühholoogilisele isikustamisele: *inimkeel on vaba ja kui see seda poleks, ei saaks keel täita oma eesmärki inimeste mõtlemis- ja suhtlusvahendina* (21.06/MH/GR); *Keel on demokraatlik ja vaba* (22.04/KT/LL), kuid teisest küljest ei ole jäetud ära kasutamata võimalust irooniliselt võimendatud personifitseerimist omalt poolt utreerida ning küsimärgistada: *keele vabaduse või võimaliku vabadusekaotusega ei ole sõnastiku-reformil mingit seost* (21.06/MH/GR); *Ei ole olemas sellist asja nagu tähenduste vabakslaskmine, sest tähendused ei ole kunagi vangis olnud, eriti ei ole neid EKI vangis hoidnud* (22.09/KT/AT).

5.5. TAIMED, AED, METS

Loodusest motiveeritud kujundlikkust võib pidada eestikeelsele keeleteaduse terminoloogiale omaseks: sõnadel on tüved ja juured. Näib aga, et üleilmse kliimakriisi taustal ja seoses keskkonnateemade aktualiseerumisega on looduse ja keskkonna sõnad osutunud sobivaks, et mõelda ja kirjutada keelega toimuvatest nähtustest, sh nii meeldivatest kui ka ebameeldivatest. Analüüsitud diskursuses tõuseb TAIME kujund esile siis, kui jutuks tuleb keeleline variatiivsus, mitmekesisus, väljendusrikkus ning mõistlike piiride seadmine.

TAIME kujund avaldub sellistes väljendites nagu *juurduma, vohama, keele loomulik lopsakus, pügamine, ära nudimine, välja juurimine* jne. Looduslähedane ja mitmekesisust rõhutav suhtumine klapib ühest küljest kokku alalhoidliku väärtusmudeli kuvandiga keelest, eriti selle esteetilise ideaali aspektist; kuid sama väärtusmudeli teine aspekt – piirangute eelistamine lodevusele – näeb looduslikku lopsakust kui antiväärtust, sest *umbrohi tuleb peale* (22.10/KÕ/TK). Alalhoidlikku keelekuvandisse kuulub puhtuse ja korra ideaal ning võõrliikide tõrjumine. Sellele vaatele vastanduv noor autor ei ole kujunditega koonerdanud: *Hoides eesti keelt hoolikalt lukustatud kõlbluse reeglite kastis, võtame sellelt hapniku ning keel närhub* (22.03/KÕ/EL). TAIME kujund teeb diskussiooni vältel läbi põneva arengu: algsest teadvustamata ja konventsionaalsest metafoorikast kujuneb diskursuse edenedes võimas allegooria „Olukorrast keeleaias” (21.09/TO/HM).

Mõningaid TAIME kujundile viitavaid väljendeid võis kohata juba lõimetusfaasis: *juurdumata tähendussoovitustest võiks loobuda* (21.01/KT/ML); *Siin vohab kõnekeelne ärme* (21.02/TO/VK). Diskussiooni esimesel pingeperioodil saab alguse keelise varieeruvuse võrdlemine umbrohuga: [---] *kui kirjakeele norm teadlikult*

kaotada, hakkab aja jooksul varieeruvus kasvama – täpselt nii nagu aed kasvab umbrohtu, kui seda mitte harida (21.06/AJ/ME). Edasi võimendub keelega toime pandav (õieti selle ettekujutamine) hirmsaks katastroofinägemuseks, kus paralleelse tuuakse teisest aktuaalsest teemast – Eesti metsade liigraiumisest: *Eesti keele tuleviku küsimus ei ole metsa omast sugugi vähem tundlik ja arendajatel-uuendajatel on väga palju teha kustutamaks sajabrotsendiliselt kahtlused, et keelemetsas võib „sönastikureform” tähistada lageraiet ning et EKI direktor on tegelikult harvester NO-teatri etendusest.* (21.06/AJ/KT). Sama kujundit arendab jõuliselt ja teadlikult edasi ajakirjanik: [---] *ja juurime välja ühtse kirjakeele [---] nagu kaevataks sõnnikuhargiga teadlikult ringi kogu meie esivanemate üles ehitatud ühiskond, juuri segi paisates. Või hävitataks alusmets, et juurdekasv peatuks.* (21.06/AJ/MK)

Pisut rahulikumas toonis kirjeldatakse keelepraktiku suhet keelega aedniku ja taimede suhtena [---] *ametiteksti koostaja või toimetaja ei saa keele loomuliku lopsakusega leppida* (21.07/KT/RA). Allegooria „Olukorrast keeleaias” ei maini tekstis üldse, et juttu on keelest – sõna-sõnalt on jutt üksnes aiatöödest: nt *peenraid tuleb rohida, et eemaldada tarbetu, tühine ja üheülbaline.* [---] *Kõik lilled on värvuse ja kasvu järgi paigutatud.* Tekst on täiuslik allegooria, mis laseb esile tulla keeleaedniku töö kasulikkusel, esteetilistel ideaalidel ning nõutusel, kuna endisi töövahendeid enam polevat; samuti polemiseeritakse (keelelise) elurikkusega: *Vihjamisi on mulle mõista antud, nagu oleks plaan terve aed ainult elurikkusega täita [---] sest elurikkus ju erilist hoolt ei vaja* (21.09/TO/HM). Kirjeldatud allegooria põimib AIA kujundit ka ABIVAJAJA kujundiga, kuivõrd raamistab keelt aedniku hoolt ja häid tööriistu vajava aiana. Teisest küljest on sobinud keeleaia kujund kriitika tegemiseks: *Korralagedus, leidsid keelespetsid, tuleb võtta käärid ja kõik nimetused ühtlaseks pügada* (21.12/KÕ/LV).

Taimede ja aia kujundist saab justkui iseenesest alalhoidliku väärtusmudeli pool-dajate argument, mis võetakse taas kasutusele teises pingeperioodis: Toomas Kiho võrdleb eesti keelt *aia* või *pargiga*, *mida kavatsetakse hooletusse jätta* [---], kus *hakkavad vohama võõrliigid (-laenuid)*, ja kahtleb, kas *maailma tõmbetuultes sirguvad keelevõpsik üldse eestikeelseks kasvab* (22.10/KÕ/TK). Optimistlikumas toonis leiab teine autor: *meil on lopsakas kirjanduskeel [---] Kõigis neis tekstides elab ja õitseb eesti kirja-keel.* (22.10/TO/HS)

On tähelepanuväärne, et AIA ja METSA kujundit keeletheadlased kasutama ei kipu, nende kirjutistes piirduvad viited taimedele keelesoovituste *juurdumise* või *mittejuurdumise* mainimisega. Nagu eespool juba tsiteeritud, ollakse ka keele kui metsa kujundi suhtes otsesõnu kahtlevad (21.12/KT/PN). Kokkuvõttes esindab TAIME kujund vaateid kultuuristatud ja kultuuristamata elusloodusele (= keelekasutusele) ning kummagi jätkusuutlikkusele, peamiselt alalhoidlikust vaatenurgast.

5.6. TÖÖRIIST JA TEISED ESEMED

Keele kujutlemine tööriistana tundub üsna triviaalne. Juba marksism-leninism õpetas, et töö tegi ahvist inimese – looma, kes kasutab tööriistu, muu hulgas keelt suhtlemiseks. Keele käsitlemine tööriistana seostub alalhoidliku väärtusmudeliga

selle instrumentaalse ideaali aspektis. Arusaama, et keelel on funktsioonid ja et nende täitmiseks peaks ta olema võimalikult tõhus, iseloomustavad sellised (kirja)-keelele esitatavad ootused, mida tähistavad väärtuskategooria märksõnad „suhtlus-sujuvus”, „ühtsus”, „korrektsus ja täpsus”. Iseloomulikult võtab selle hoiaku kokku Lauri Vahtre: *Keel on lõpuks kõigest vahend, suhtlusvahend. Ja iga vahend peab olema võimalikult otstarbekas, tõhus, käepärane [---] Keel – nii suuline kui kirjalik – on suhtlusvahend. Tööriist, kui soovite. Tööriistaga peab saama teha seda tööd, milleks ta on mõeldud.* (21.12/KÕ/LV)

Keele käsitamist tööriistana reedavad sellised väljendid nagu *tööriist, tõhusus*, omistused nagu *jäik vs. paindlik, nüri vs. vahe*. Rida väljendeid aga lasevad mõista, et TÖÖRIISTA kujundi kõrval leidub muudki esemestamist: nt *iluasi, mänguasi* või *museaal* – isegi kui need väljendid ilmuvad eituses ja ilmselgelt ei sobi kokku instrumentaalse ideaaliga.

TÖÖRIISTA kujund ilmub diskursusesse esimesel pingeperioodil esmalt hoopis sotsiaalsete suhete kirjeldamise kontekstis: „Kirjakeel kui rõhumise tööriist” (21.06/AJ/ME). Seda pingeperioodi iseloomustab ka debati algus keele olemuse üle ning TÖÖRIISTA kujund on üks neist, mis seda mõtestada aitavad: *Oleme endale evolutsiooni käigus ehitanud tõhusa ja täpselt meie vajadusteks timmitud tööriista, mis toimib just sellisena, nagu ta on* (21.06/KT/AT).

Keele kui tööriista tõhusus-vahedus on edasiste diskussioonide teema ning eriti tõstetakse esile kirjakeele staatust rafineeritud tööriistana: [---] *mida haritum on arutelu, seda vahedamaks lähevad sõnad. Kirjakeel on tööriist nagu skalpell vere-soontekirurgi käes – ta ei saa oma tööd teha ju tõmbi nuiaga!* (22.10/TO/HS) Ka keeleteadlased nõustuvad töövahendi kujundiga, kuid tõstavad esile selliseid omadusi nagu *paindlikkus ja mugavus* (22.04/KT/LL). Keele kui tööriista vaheduse ja täpsuse seavad omakorda kahtluse alla Arvi Tavast ja Krista Kerge artiklis „Täpne väljendus on keeles põhimõtteliselt võimatu” (22.09/KT/AT). Õiguskantsleri sõnavõtt ei jäta seevastu kahtlust keele kui tööriista väärtuses, seda muu hulgas põlvkondadevahelise sideme hoidjana: *Keel on mõtlemise tööriist ja kannab endas põlvkondade kogemust* (22.10/RI/ÜM).

MÄNGUASJA kujund kerkib esile teisel diskussiooniaastal, kui üks diskussantidest humoorikalt osutab, et keelt ja sõnu ei peaks kergekaaluliselt võtma: *Sõnadega saab mängida, neid käänata ja väänata – aga kindlasti saab neid ka õppida [---]* (22.10/TO/HS). Keelerõõmu ja mängulisuse kujundi võtavad kasutusele arenguvalt väärtusmudeli järgijad: *Mängida saab kõigega ning eriti soovituslik on mängida keelega, mida räägime* (22.03/KÕ/EL); *Keel on rõõmu ja mängulusti allikas* (22.05/KT/AT); *Ängi asemel mäng* (22.09/KT/LR).

Kergemeelset suhtumist keelde ei jäta oponendid vaidlustamata: *Esiteks, eesti keel pole mitte tänaval vedelev mänguasi, vaid kujutab endast identiteedina üht kõrgeimat väärtust üldse* (22.09/KÕ/AV). Irooniaga tembitult saab kerglane suhtumine keelde hinnangu: [---] *normi- ja reeglivabadus, standardi vajaduse eitamine on nutune uudis nii kirjakeele tarbijatele kui ka kõigile mänguhimulistele* (22.10/TO/HS). Ja veel kord: *Kui võtta sihiks normingud rõõmu ja mängulusti nimel purustada – lähevad esimesena puruks rõõm ja mängulust* (22.10/TÕ/HS).

Keele kui mänguasja kujund pole midagi uut, seda meenutab Karl Pajusalu diskussiooni teisel pingeperioodil: *Filosoof Ludwig Wittgenstein esitas võrdpildi keelekasutajast kui kassipojast, kes mängib keele nagu lõngakeraga. See lõngakera võib vee-reda ootamatutesse kohtadesse ja teha kassipoja päris nõutuks. [---] Keele kui lõngakera metafoori edasi arendades saab sedastada, et lõngakerasid on mitme suurusega, need võivad hargneda erinevalt, lõng neis võib olla tugevam või nõrgem ning katkigi minna.* (22.10/KT/KP)

5.7. KOKKULEPE

KOKKULEPPE kujund valib keele mitmetahulisest olemusest esiplaanile selle sotsiaalse, ühiskondliku iseloomu. Selle suhtes, mis on ja mis ei ole keeles kokkulepitud või kokkulepitav, on diskussantide arvamused erinevad. Keelest kokkuleppe terminites (*kokkulepe, kokku leppima*) mõtlemine ja rääkimine on diskussiooni algaasis omane pigem arengualti väärtusmudeli pooldajatele, kuid hiljem osutub kujund neile pisut ebamugavaks, kuna teised diskussandid ei võta keele kokkuleppelist iseloomu mitte kujundina, vaid täht-tähelt ning neil on raske mõista, miks näiteks ei saa keeleteadlaste väitel sõnadel olla kindlalt kokkulepitud tähendusi; nad otse nõuavad neid.

Keele mõistmine KOKKULEPPENA tuleb esile kohe diskussiooni alguses: [---] *keel on kokkulepe, mida inimesed vabatahtlikult järgivad. [---] kuidas me eesti keeles kirjutame, on ühiskondlik kokkulepe* (20.10/KT/MM). Jõuliselt tõuseb see kujund esile esimeses pingeperioodis, kui keeleteadlased arutlevad keele ja normide olemuse üle: *See on see norm või sotsiaalne kokkulepe, millel suhtlus ja üldse ühiskonna toimimine põhineb* (21.06/KT/AT); *Keel on siiski inimese loodud kokkuleppeline märgisüsteem* (21.12/KT/PN).

Keele käsitamist kokkuleppena ei ole kõigil kohe kerge mõista: *Õigekeelsus on kokkulepe, aga kes ja kuidas kokku lepivad? Millele kokkulepe tugineb?* (21.06/TÕ/ML) 2022. aasta alguses näib KOKKULEPPE kujund olevat keelepraktikutel omaks võetud: *Nimelt, keel on enamasti kokkulepe. Keelekasutajad lepivad kokku, et mingisugusest tähtede kombinatsioonist saab sõna, mis hakkab tähistama mingit kindlat nähtust, olendit või asja.* (22.02/TO/HM) Tasapisi hakkab aga kruttima arusaamatus selle kujundi kasutamise ümber ja ilmuvad vastuolulised väited: *kõik ongi lihtne ja arusaadav, kuni kokkulepped puudutavad vaid sõnade õigekirja. Kõik, mis puudutab sõnade kasutamist, on aga märksa keerukam.* (22.04/KT/LL) Osutub, et keel ühtlasi on ja ei ole loomult kokkuleppeline: *Ent tuleb tähele panna veel üht keele hämmastavat omadust: mõistetavad on ka need sõnad, mille tähendused ei ole eelnevalt kokku lepitud. [---] Rääkimata sellest, et sõnade tähendustes tuleks keele arusaadavuse või püsimise jaoks kuidagi kokku leppida. [---] Üks hea inimkeel peaks üheaegselt [---] põhinema kokkuleppel ja töötama ka kokku leppimata.* (22.05/KT/AT) Selline ebamäärasus – on ja ei ole – pole olnud keeleüldsusele talutav ja ei ole seda olnud ka õiguskantslerile: [---] *sõnadel peavad olema kokkulepitud tähendused, lausetes kokkulepitud sõnajärg [---]* (22.10/RI/ÜM).

Mingis mõttes võib nentida, et KOKKULEPPE kujundist on kaduma läinud selle algselt esil olnud vabatahtlik iseloom ning kujundi tõlgendus on nihkunud rohkem kokkulepete teise olulise omaduse – nende kindluse ja pidavuse aspektile, mis osas keel paraku vaid osaliselt vastab kujundi loodud ootusele.

6. Kokkuvõte ja arutelu

Uurimuse eesmärk oli mõista, kuidas keelekriisi diskursuses osalejad mõtlevad ja räägivad kujundlikult keelest, kuidas seostub kujundlik mõtlemine autoripositsioonide, avaldatud tunnete ning väärtustega ning milline on kujundikasutuse dünaamika. Kokkuvõtlikult võib nentida, et diskussioon keelekriisis oli intensiivne, mis väljendus ühest küljest arvamuste rohkuses, nende kuhjumises teatud pingeperioodidesse (vt joonist 1), ning teisest küljest negatiivsete tunnete ja kujundliku keelekasutuse suuremas tiheduses nendelsamadel pingeperioodidel.

Pingete tekkimise ja kuhjumise põhjuseks võib pidada esile tulnud alalhoidliku ning arenguvalt väärtusmudeli ühitamatust (vt tabelit 1). Ehkki kõik osalejad pooldavad eesti keele kestmist läbi aegade ja tunnistavad keele sümbolväärtust eestluse keskmene, võivad arusaamad selles osas, kuidas see kestmine peaks aset leidma ja mis on keeleteadlaste ning -praktikute roll selles, olla üsna erinevad. Needsamad erinevad arusaamad kanduvadki edasi kujundikasutusse. Võis märgata tendentsi, et nii mõnigi olemasolev, üldaksepteeritav ja latentselt ning teadvustamatult eksisteeriv kujundlik tõekspidamine võimendus diskussiooni käigus ning jõudis faasi, kus samad kujundid tulid esile tahtlike metafooride ja võrdlustena ja nende üle toimus ka arutelu – kas siis nõustumine või küsimärgistamine, aga ka ironia ja naeruvääristamine.

Nii näiteks ABIVAJAJA kujund, mis lähtus keele hooldamise kontseptist ja oli juba ametipõhiselt omane keelepraktikutele (toimetajad, tõlkijad, õpetajad), sai diskursuse pingeperioodidel alalhoidlikku väärtusmudelit pooldavate ajakirjanike kujundikasutusest hoogu juurde, nii et keelt hakati käsutama esmalt KAITSEALUSE ja siis juba edasi OHVRINA. Keeleteadlased ei kasutanud ABIVAJAJA kujundit väga aktiivselt, kuid ei seadnud ka kahtluse alla, vastupidi, nii mõnigi keeleteadlane võttis selle mõtestamise viisi diskursuse teatud etappidel omaks.

Teine kujund, mis lähtus latentsest kujundlikkusest, oli keele käsitamine TAI-MEDE/AIANA. Kujundi olemasolu reedavad mõningad keeleteaduse (nt *sõnatüved*, *juursõnad*) ja keelekorralduse (nt soovitude *juurdumine*) oskussõnad; diskussioonis aga paisus see lähtevaldkond alalhoidliku väärtusmudeli pooldajate sõnavõttudes võimsaks allegooriaks keeleaiast. Keelelisest variatiivsusest hakati rääkima kui umb-rohust, võõrsõnadest kui võõrliikidest, tuleviku keelest kui võpsikust; samas võrreldi keeleteadlaste tegevust ironiliselt lageraiega ning Eesti Keele Instituudi direktorit harvesteriga – Eesti metsade aruteludes demoniseeritud töömasinaga. Taas olid ajakirjanikud need, kelle kirjutistes leidis aset kujundi esmane võimendamine, ning praktikute, aga ka kõrvalseisjate sõnavõttudes toimus selle kinnistamine. Keeleteadlased TAI-MEDE/AIA kujundiga analüüsitud diskursuses kuigivõrd ei suhestunud,

kui mõni üksik *keele loomuliku lopsakuse* mainimine välja arvata. Aedniku kujund on aga tuntud laiemalt, näiteks on see Georg Thomase (1991: 20–21) järgi üks peamisi puristlikku vaadet kandvaid metafoore, mida esineb ka keeleteoreetilistes lähene-mistes keele standardiseerimisele (nt Praha koolkond).

Kujund, mida nii keeleteadlased kui ka praktikud ekspuuteerisid, oli keele käsita-mine EHITISENA. Seejuures alalhoidlikust väärtusmudelist lähtujad kasutasid väl-jendusi, mis – vastavalt kogetud või kujutletavale ohutunnetusele – esitasid EHITIST kui lagunevat või tahtlikult lammutatavat. Keeleteadlaste kirjutistes pöörati seevastu tähelepanu konstruktiivsele, ülesehitavale aspektile, kuivõrd lähte-eelduseks ei olnud hirm, vaid pigem usk keele kohanemisvõimesse. Just seda aspekti aitas arengualdist väärtusmudelit jagavatel keeleteadlastel väljendada ka ELUSOLENDI kujund, mis ilmus eeskätt kontekstides, milles võis tunda paralleele evolutsioonilise perspek-tiiviga (nt liikide väljasuremine). Keele käsitamine elusloodusega võrreldavana ei olnud aga alalhoidliku väärtusmudeli pooldajatele ega keelepraktikutele enamasti vastuvõetav ning selle kujundi üle ka diskuteeriti ja ironiseeriti. Kummatai ei ole kee-lest bioloogia terminites mõtlemine midagi uut: juba XIX sajandi võrdlev-ajalooline koolkond võttis selle metafoori kasutusele, et kõnelda keelest kui elavast organismist, keele surmast, sünnist jne (Haugen 1972: 326, viidatud Koreinik 2023 kaudu). Nagu näha, on kujunditasandi vastuolu eelkõige selles, kas keelt käsitada kultuuristatud või kultuuristamata loodusena. Alalhoidlik väärtusmudel pooldab esimest, arengu-aldis teist.

Teine kujund, mida mitmed osapooled jagasid, oli keele käsitamine TÖÖRIIS-TANA. Oli märgata siiski, et praktikud ja teoreetikud rõhutasid tööriista eri oma-dusi – esimesed vahedust ja täpsust, teised paindlikkust ning mugavust. Kumbki kujutus jõudis diskussioonis ka äärmusesse: täpsuse taotlejad võrdlesid keelt skal-pelliga veresoonekirurgi käes, teise vaateviisi eelistajate silmis võinuks aga keelt tööriista asemel ka MÄNGUASJANA võtta ning sellest pideva muretsemise asemel või kõrval ka rõõmu tunda. Keele kujutlemine mänguna sai alalhoidliku väärtusmudeli pooldajatelt tugevalt iroonilise reaktsiooni.

Veel üks keelest kujundlikult mõtlemise viise, mida diskussiooni eri osapooled kasutasid, kuid mille osas esines eri aspektide võimendamist, oli KOKKULEPE. Keele käsitamine kokkuleppena tõstab esile selle sotsiaalse iseloomu. Osutus aga, et läh-tuvalt erinevast väärtusmudelid pidasid arengualtid keeleteadlased silmas keeleliste kokkulepete ja nende järgimise vabatahtlikkust, seevastu aga alalhoidlik väärtus-mudel suunas sama kujundi puhul silmas pidama eeskätt kokkulepete siduvat ise-loomu, nende kehtivust kõigile.

Vahest üheks suurimaid pingeid põhjustanud kujundiks oli keele personifitseerimine sotsiaalse subjektina, mis sai alguse keeleteadlaste tehtud omistusest sõnaga *vaba – keel on vaba, aga võiks olla veel vabam*. Arengualti väärtusmudeli seisukohast tähendas see indiviidi vabadust (ja vastutust) teha teadlikke keelelisi valikuid; alalhoidlikust perspektiivist paistis aga üleskutsena keelelisele lodevusele, normitu-sele. Ühiskonnateadustes ja filosoofias on tuntud positiivse ja negatiivse vabaduse mõisted: positiivne – vaba millekski, negatiivne – vaba millestki (Carter 2003). Alalhoidliku väärtusmudeli pooldajate negatiivse vabaduse tõlgendus võimendus

ajakirjanike ülikujundlikes sõnavõttudes, kus maaliti lugeja silme ette irooniliselt keelt nii ahelais kui ka ise mundris marssiva represseerijana. Kuivõrd alalhoidlikud hääled hakkasid üha tugevamalt ja üldse mitte irooniliselt rääkima peatselt keele või tähenduste *vabaks laskmisest*, siis omakorda ironiseerisid selle naiivse kujutluse üle keeleteadlased: *keegi ei ole keelt vangi pannud*.

Ka keelt psühholgiseerivalt personifitseeriva kujundlikkuse puhul tuleb esile eri rõhuasetusi: need, kes mõistestavad keelt ABIVAJAJANA, on empaatilised keele kannatuste suhtes, need, kes keele kohanemisvõimesse ja enesega hakkama saamise usuvad, räägivad pigem keele heaolust ja elavad kaasa keele heale käekäigule.

Keele kujundlikku mõistmist iseloomustab üldiselt kujundite paljusus: keegi diskussioonis osalejatest ei kasuta järjekindlalt ainult ühte kujundit, vaid kõik koos panustavad sellesse, et konstrueerida keele kohta erinevaid kujundlikke käsitusi, mida luuakse väitluses läbisegi ning hoitakse alal ka siis, kui neid oma voorudes kas küsimärgi alla seatakse või eitatakse. Analüüsisime siinses käsitluses keele kohta enim kasutatust leidnud kujundeid, kuid diskursuses tuli neid ette teisigi: keel kui SÜSTEEM, TEKST, POSTIPAKK, KAUP, TOIDUAINE jpt.

Siinses analüüsis võib jääda mulje, et keelekriisi diskursus koosnes läbivalt retoorika mõttes paatosele orienteeritud kirjutistest (Waugh jt 2013: 620). Nii see siiski ei olnud, sest tegu ei olnud üksnes arvamusalusega (vt arvamuse žanrist nt Halpern 2018), vaid paljudel juhtudel pigem teadusartikleid meenutavate artiklitega, kuivõrd need sisaldasid viiteid varasematele käsitlustele nii samas diskursuses kui ka ajalisel varasematele, nii Eestis kui ka välismaal avaldatutele. Diskursuses kasutati ka mitmeid muid argumenteerimisviise peale kujundlike (vt Koreinik 2023).

Halliday keele metafunktsioonide (2003) rakursist võib sedastada, et diskursuses korduvalt esile tulnud kujundid panustasid nii ideatsioonilise tasandi kui ka interpersonaalse tasandi tähendusloomesse. Ideatsioonilisse selles mõttes, et kujundlikult väljendudes õnnestus diskussantidel esile tõsta ja rõhutada mingit aspekti keele mitmetahulise olemuse juures, midagi selle kohta teatada. Metafoorsel mõtlemisel on omadus, et midagi tõstetakse esile, kuid samal ajal jäävad nähtuse muud aspektid tagaplaanile (Lakoff, Johnson 2011: 42–45). Nii on kujundlik mõtlemine ja väljendus paratamatult selektiivne, teatades maailma kohta vaid osalist tõe. Sellel valikulisel tõekspidamisel põhinevad omakorda eelistatud lahendused: kui keelt konstrueerida ABIVAJAJANA, siis on loomulik seda ka piirangute ja normidega „kaitsta”; kui aga konstrueerida keelt ELUSORGANISMINA, mis suurema sekkumiseta endaga hakkama saab, siis on loomulik järeldus lasta keelel kujuneda omasoodu. See tõdemus läheb hästi kokku kujundliku raamistamise teooria ennustustega (Burgers jt 2016).

Kujundliku mõtlemise ja väljenduse panus interpersonaalsesse tähendusloomesse (ehk suhtlejate rolle ja suhteid kujundavasse ning alalhoidvasse funktsiooni) avaldus mitmes plaanis. Kuivõrd tegu ei olnud pelgalt dialoogilise vastastikmõjutusega, vaid kaasatud oli laiem avalikkus, siis kujundikasutuse teadlik osa oli suunatud ühest küljest nii otseselt oponentidele – muutmaks kujundliku raamistamise abil nende vaatenurka (Burgers jt 2016) –, teisest küljest kindlasti ka laiemalt mõttekaaslastele, loomaks ja kinnistamiseks omavahelist solidaarsust. Just irooniline kujundikasutus näib olevat võte, mis ühest küljest kehtestab üleolekut oponentidest ja teisest küljest

loob solidaarsustunnet (Alba Juez, Attardo 2014). On leitud ka, et kahe kujundi kombineerimise puhul on kriitikutel kujundlikult seatud raamistust raskem vaidlustada, kuna see sisaldab korruga kaht retoorilist operatsiooni, mis muudab öeldu kahtluse alla seadmise väga raskeks (Burgers jt 2016). Irooniat kasutasid selles diskursuses enim alalhoidlikult meelesstatud ajakirjanikud, keeleteimetajad ning kõrvalseisjad, mõnel üksikul juhul ka keeleteadlased.

Kujunditega põimitud iroonia osutus osale lugejaskonnast tabamatuks ning juhtus, et kujundlikku keelekasutust tõlgendati otsesõnu (nt sotsiaalsühholoogilise isikustamise puhul n-ö keele vabaduse teema), mis lõi eeldused möödarääkimisteks, väärtõlgenduste võimendamiseks ning informatsiooni moonumiseks. Eraldi tuleb rõhutada meediamajade pealkirjastamispoliitika ning tsitaatväljatõstete mõju, kuivõrd need on tekstiosad, mis saavad peamise tähelepanu, eelhäälestavad lugejaid (Kövecses 2018) ning näiteks tasuliste väljaannete sisust on osale lugejaskonnast ainsana kättesaadavad.

Iroonia ja jõuliste kujundite kaudu hakkas diskursuses toimuma domineerimissuhete uuel viisil paikapanek. Kui eelduste kohaselt on hierarhias n-ö kõrgematel positsioonidel seisvatel isikutel ja institutsioonidel eelis oma keelekasutuse kaudu võimu kindlustada ja kriitilise diskursuseanalüüsi ühe ülesandena on nähtud sellise keelekasutuse paljastamist ja maailma muutmist (Van Dijk 2018), siis analüüsitud diskursuses esindasid institutsioonidega seotud keeleteadlased arengualdist väärtusmudelit, mis propageerib hoopiski indiviidi õigusi keeleliste valikute vabaduseks, ning distantseeris ennast tahtsi ja avalikult keele kasutamise viiside pealesurumisest. Sellist hoiakut on keelekorraldusteoorias nimetatud „korraldamiseks alt üles” (vt Koreinik 2023 ja tema viide Elsaß 2021).

See olukord tekitas segadust ja nõutust keelepraktikutes, kellel oli õigustatud ootus saada konkreetseid juhtnööre traditsioonilisel viisil. Kui oodatud domineerimissuhted ei toiminud (neist keelduti), siis hakati domineerimissuhteid uuel viisil kujundama ja seda jõulise kujundliku raamistamise, iroonia ning arengualdist väärtusmudelit pooldava hoiaku naeruvääristamise kaudu. Diskursust iseloomustab seegi, et alalhoidlike vaadetega mõttekaaslased suutsid tekitada sellisel määral ažiotaazi, kuni asjasse sekkusid ja sõna võtsid kõrged riigiametnikud – õiguskantsler ning haridus- ja teadusminister –, millega justkui täideti keelepraktikute ootused jõuliste ülalt alla sõnumite järele.

Internetiajastul kaldub suhtlemine ja diskursuses voorude vahetamine toimuma kiiresti, emotsioonidest laetult ning vastavalt on ka kujundikasutus üldjuhul teadvustamata. Metafooride võimet pakkuda selgeid ja lihtsana näivaid mõistmisviise ongi võrreldud Daniel Kahnemani kiire mõtlemise kontseptiga, mis toetub orienteerumiseks heuristikutele, kuid mis on paratamatult jämedakoeline ning ebatäpne (2011). Tahtlikku ja teadlikku kujundikasutust, mis sellisena ka ära tuntakse ja mida töödeldakse, võib omakorda võrrelda Kahnemani aeglase mõtlemise kontseptiga, mis nõuab enam tähelepanu, kuid võimaldab ka rohkem kontrolli (vt Steen 2023).

Lisa 1. Tekstinäidete allikate tähised ja loend

Ilmumisaeg antud aasta ja kuu täpsusega; tekstisisesest tähistuse lühiduse huvides on initsiaalid esimese autori omad (vaid esimene ees- ja perekonnanimi).

Autoripositsioonide tähised: KT = keeleteadlaste hääl; TO = keeleteoimetajate hääl; AJ = ajakirjanike hääl; MH = mitmed hääled; ÕP = õpetajate hääl; TÕ = tõlkijate hääl; KÕ = kõrvalseisja, muu ala eksperti hääl.

Avaldamiskohtade tähised: ERR = Eesti Rahvusringhäälingu uudisteportaal; PM = ajaleht Postimees; KK = ajakiri Keel ja Kirjandus.

Aeg/autoripositsioon/initsiaalid	Avaldamiskoht	Autori nimi	Artikli pealkiri
20.10/KT/MM	ERR	Merit Maarits	Keeleteadlased: eesti keel on vaba, aga võiks olla veel vabam
20.12/AJ/IT	ERR	Indrek Treufeldt	Keel võib olla kindlus
21.01/KT/ML	Sirp	Margit Langemets, Peeter Päll	Muutuv ÕS
21.02/TO/VK	Sirp	Väino Klaus	Inglispärase grammatika pealetung
21.03/TO/RR	Sirp	Riina Reinsalu, Helika Mäekivi	Keeleteoimetaja muutuste ristteel
21.04/MH/MH	Sirp	kollektiivne	Pöördumine seoses EKI algatatud sõnastikureformiga
21.05/KT/AT	Sirp	Arvi Tavast	Vastus pöördumisele seoses EKI algatatud sõnastikureformiga
21.05/KT/LL	KK	Liina Lindström	Keelekorraldus meie elu kujundamas
21.06/MH/GR	ERR	Greeta-Liisa Roosve	EKI sõnastikureform tekitab keeleinimestes tuska
21.06/AJ/AK	Sirp	Aili Künstler	Mis on „neutraalse” keelearenduse tegelik eesmärk?
21.06/AJ/KT	Sirp	Kaarel Tarand	Keel vabaneb ahelaist
21.06/MH/IO	PM	Indrek Ojamets	Sõnastikureform tekitab segadust ja palju küsimusi
21.06/ÕP/HR	ERR	Hanneli Rudi	Eesti keele õpetaja: jääb mulje, et käib vaikne ÕS-i kaotamine
21.06/AJ/ME	PM	Martin Ehala	Kirjakeel kui rõhumise tööriist
21.06/AJ/MK	PM	Mari Klein	Metaraie või mestaraie
21.06/KT/AT	PM	Arvi Tavast	Kirjakeel kui kokkulepe
21.06/AJ/AK	Sirp	Aili Künstler, Helika Mäekivi	Pealelend – Helika Mäekivi, Eesti Keeleteoimetajate Liidu juhatuse esimees
21.06/TÕ/ML	Sirp	Mall Laur	Liiasuse printsiip ja sõnastikureform
21.07/KT/TH	Sirp	Tiit Hennoste	Kirjakeel hõlmab täitunud kirjakeel
21.07/KT/RA	KK	Reili Argus, Annika Hussar, Airi Männik	Ikka sõnastikest, keelekorraldusest ja -toimetamisest
21.09/TO/HM	ERR (Päevakera blogi)	Helika Mäekivi	Olukorrast keeleaias

21.10/AJ/AK	Sirp	Aili Künstler, Helika Mäekivi	Pealelend – Helika Mäekivi, Eesti Keeletoimetajate Liidu esimees
21.10/AJ/AK	Sirp	Aili Künstler	Kas keeletoimetaja ameti koht on ajaloo prügikastis?
21.10/KT/LR	PM	Lydia Risberg, Küllü Habicht	Loendipõhisusest kasutuspõhisuseni
21.11/TO/HM	ERR (Päevakera blogi)	Helika Mäekivi	Keeletoimetaja sõnaloendid
21.12/KÕ/LV	ERR	Lauri Vahtre	Kui keel on segi, siis on kõik segi
21.12/KT/PN	Sirp	Peep Nemvalts	Eesti keelekorralduse sasipuntrad
22.02/TO/HS	Sirp	Hille Saluäär	Sõnadest ei saa isu täis ehk Elukestvva emakeeleõppe kaitseks
22.02/TO/HM	ERR	Helika Mäekivi	Sõnatäendususest keelekorralduseni
22.03/TO/HM	ERR	Helika Mäekivi	Keelekorraldusest kirjakeeleni
22.03/KÕ/EL	ERR	Eliis Lelov	Keelt ei pea puuris hoidma
22.03/TO/MK	Sirp	Mari Koik	Keele-elu ja nõrgemate kaitse
22.04/AJ/AK	Sirp	Aili Künstler	Kutsun üles keelerindel sõda lõpetama
22.04/KT/LL	ERR	Liina Lindström	Eesti keel olgu mugav töövahend, mitte vesikivi kaelas
22.05/KT/AT	ERR	Arvi Tavast	Milleks meile eesti keel?
22.06/KÕ/KV	Sirp	Kadri Vider	Sõna vabadusest, andmepõhiselt
22.07/AJ/MH	ERR	Marju Himma	ÕS asendub sõnaveebiga – kas keele- tööriist ikka säilib?
22.07/KT/KK	Sirp	Krista Kerge	Targutaja tahab sõna
22.09/KÕ/AV	Sirp	Anto Veldre	Kust on pärit zuumeri eesti keel?
22.09/KT/LR	ERR (Müürileht)	Lydia Risberg	Mida on ühist eesti keelel ja hruštšovkal?
22.09/AJ/MV	ERR	Maarja Vaino	„Kultuuristuudio. Arutelu” küsib, kas eesti kirjakeele normi aeg on ümber?
22.09/KT/AT	ERR	Arvi Tavast, Krista Kerge	Täpne väljendus on keeles põhimõtte- liselt võimatu
22.10/TO/HS	ERR (Müürileht)	Hille Saluäär	Keelearendus kui elevant värvipoes
22.10/AJ/ME	PM	Martin Ehala	Keeleinstituudi jakobiinid tühistavad eesti kirjakeelt
22.10/RI/TL	ERR	Tõnis Lukas	Õigekeelsussõnaraamatut ja reegleid on vaja
22.10/AJ/ME	PM	Martin Ehala	Keeleinstituut suserdab emakeele kallal, aga keegi ei saa aru, mida täpselt
22.10/TÕ/HS	ERR (Tõlkija Hääl)	Heigo Sooman	Selle maa keelekorraldus
22.10/KT/BK	ERR	Birute Klaas-Lang	Meie ühiskonda ähvardab lõhestada ka keelekriis
22.10/KÕ/LV	PM (L. V. blogi)	Lauri Vahtre	EKI sõnaveeb õpetab eesti keelt valesti kasutama
22.10/RI/ÜM	Sirp	Ülle Madise	Eesti keel on põhiseaduse kaitse all
22.10/KÕ/TK	PM	Toomas Kiho	Kui keel on kaitseta, tuleb umbrohi peale

22.10/KT/KP	PM	Karl Pajusalu	Keele heaolu esmaseks aluseks on keele mitmekesine kasutus
22.11/AJ/ME	PM	Martin Ehala	Kaalul on rohkem kui ÕS
22.11/KÕ/EL	Edasi	Erkki Luuk	Kiri, keel ja selle korraldus
22.11/MH/JV	ERR	Johannes Voltri	Eesti Keele Instituut ei plaani keelekorralduses reforme
22.11/KT/ML	ERR	Margit Langemets, Ene Vainik	Tõde ja õigus keeles
22.11/KT/RK	PM	Reet Kasik	ÕS on eesti kultuuritraditsioon
22.12/KT/ML	ERR	mitu autorit	Keele muutumisega kaasneb alati ka selle üle muretsemine
22.12/KT/BK	ERR	Birute Klaas-Lang	Kirjakeel peab olema üheselt arusaadav
22.12/TO/LR	ERR	Lisbeth Rats	Keeletoimetajad tunnevad muret tulevase ÕS-i pärast
22.12/KT/MA	Sirp	Merilin Aruvee	Emakeeleõpetus, keeleteadlikkus ja keeleallikad
22.12/KT/BK	Sirp	Birute Klaas-Lang	Eesti keelevaldkonna tulised teemad

Uurimust on toetanud PRG 1978 „Uue aja sõnastik: grammatika ja keelepädevuse kirjeldamine integreeritud multifunktsionaalses leksikograafilises ressursis“.

KIRJANDUS

- Alba-Juez, Laura; Attardo, Salvatore 2014.** The evaluative palette of verbal irony. – Evaluation in Context. (Pragmatics & Beyond New Series 242.) Toim Laura Alba-Juez, Geoff Thompson. Amsterdam: John Benjamins, lk 93–116. <https://doi.org/10.1075/pbns.242.05alb>
- Burgers, Christian; Konijn, Elly; Gerard, Steen 2016.** Figurative framing: Shaping public discourse through metaphor, hyperbole, and irony. – Communication Theory, kd 26, nr 4, lk 410–430. <https://doi.org/10.1111/comt.12096>
- Carter, Ian 2003.** Positive and Negative Liberty. Stanford Encyclopedia of Philosophy. <https://plato.stanford.edu/entries/liberty-positive-negative/>
- Eesti keele arengukava 2021–2035.** Haridus- ja Teadusministeerium. https://www.hm.ee/ministeerium-uudised-ja-kontakt/ministeerium/strateegilised-alusdokumendid-ja-programmid?view_instance=6&current_page=1#eesti-keele-arengukava
- Elspaß, Stephan 2021.** Language standardization in a view ‘from below’. – The Cambridge Handbook of Language Standardization. Toim Wendy Ayres-Bennett, John Bellamy. Cambridge: Cambridge University Press, lk 93–114. <https://doi.org/10.1017/9781108559249>
- Fairclough, Norman 2010.** Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language. 2. tr. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315834368>
- Halliday, Michael A. K. 2003.** Introduction: On the „architecture” of human language. – Collected Works of M.A.K. Halliday: On Language and Linguistics. Kd 3. Toim Jonathan Webster. London–New York: Continuum, lk 1–32.

- Halpern, Tess 2018.** Using Genre Theory to Understand the Way Opinion Journalism is Changing in Today's Digital World. University of Massachusetts. <https://www.umass.edu/english/sites/default/files/assets/english/research-on-opinion-writing-halpern.pdf>
- Haugen, Einar 1972.** The ecology of language. – *The Ecology of Language. Essays by Einar Haugen.* Koost Anwar S. Dil. Stanford, CA: Stanford University Press, lk 325–339.
- Hermann, Charles. F. 1963.** Some consequences of crisis which limit the viability of organizations. – *Administrative Science Quarterly*, kd 8, nr 1, lk 61–82. <https://doi.org/10.2307/2390887>
- Kahneman, Daniel 2011.** *Thinking, Fast and Slow.* New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Koreinik, Kadri 2023.** Extra-linguistic arguments in the XXI century corpus and status planning: „Superdictionary” in between language standardization from above and below. – *ESUKA–JEFUL*, kd 14, nr 1. (Ilmumas.)
- Kövecses, Zoltan 2018.** Metaphor in media language and cognition: A perspective from conceptual metaphor theory. – *Lege artis: Language Yesterday, Today, Tomorrow. The journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava*, kd III, nr 1, lk 124–141. <https://doi.org/10.2478/lart-2018-0004>
- Lakoff, George; Johnson, Mark 2011.** *Metafoorid, mille järgi me elame. (Gigantum humeris.)* Tlk Ene Vainik. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Rugam-Rebane, Eleka 2006.** Infojuhtimine on kriisireguleerimise lahutamatu osa. – *Riigikogu toimetised*, nr 13, lk 1–8. <https://rito.riigikogu.ee/eelmised-numbrid/nr-13/infojuhtimine-on-kriisireguleerimise-lahutamatu-osa/>
- Steen, Gerard 2011.** What does ‘really deliberate’ really mean? More thoughts on metaphor and consciousness. – *Metaphor and the Social World*, kd 1, nr 1, lk 53–56. <https://doi.org/10.1075/msw.1.1.04ste>
- Steen, Gerard 2017.** Deliberate metaphor theory: Basic assumptions, main tenets, urgent issues. – *Intercultural Pragmatics*, kd 14, nr 1, lk 1–24. <https://doi.org/10.1515/ip-2017-0001>
- Steen, Gerard 2023.** *Slowing Metaphor Down: Elaborating Deliberate Metaphor Theory. (Converging Evidence in Language and Communication Research 26.)* Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/celcr.26>
- Sundelius, Bengt; Stern, Eric; Bynander, Frederik 1997.** *Krishantering på svenska – teori och praktik.* Stockholm: Nerenius & Santérus.
- Thomas, George 1991.** *Linguistic Purism.* London: Longman.
- Ulmer, Robert R.; Sellnow, Timothy L.; Seeger, Matthew W. 2015.** *Effective Crisis Communication: Moving from Crisis to Opportunity.* Thousand Oaks, CA: Sage.
- Vainik, Ene; Paulsen, Geda.** Values behind metaphors: Figurative speech in the discourse of a “language crisis”. (Ilmumas.)
- Van Dijk, Teun A. 2018.** *Critical Discourse Analysis. – Handbook of Discourse Analysis. (Blackwell Handbooks in Linguistics.)* 2. tr. Toim Deborah Tannen, Heidi E. Hamilton, Deborah Schiffrin. Chichester: Wiley Blackwell, lk 466–486. <https://doi.org/10.1002/9781118584194.ch22>
- ÕSi ja EKI teatmiku koostamise tegevuskava 2022–2025.** Eesti Keele Instituut, Haridus- ja Teadusministeerium, 2023. <https://hm.ee/sites/default/files/documents/2023-02/EKI-tegevuskava.pdf>

Waugh, Linda R.; Álvarez Valencia, José Aldemar; Hong Do, Tom; Michelson, Kristen; Thomas, M'Balia 2013. Meaning in texts and contexts. – The Oxford Handbook of the History of Linguistics. (Oxford Handbooks in Linguistics.) Toim Keith Allen. Oxford: Oxford University Press, lk 612–634. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199585847.013.0028>

Ene Vainik (sünd 1964), PhD, Eesti Keele Instituudi juhtivteadur (Roosikrantsi 6, 10119 Tallinn), ene.vainik@eki.ee

Geda Paulsen (sünd 1973), PhD, Uppsala ülikooli vanemlektor/kaasprofessor (Engelska parken, Thunbergsvägen 3 L, 751 26 Uppsala); Eesti Keele Instituudi vanemteadur (Roosikrantsi 6, 10119 Tallinn), geda.paulsen@eki.ee

Figurative thought during the “Language crisis of Estonian” in 2020–2022

Keywords: figurative speech, conceptual metaphors, figurative framing, discourse analysis

The paper analyses the patterns of figurative language and thought addressing the abstract domain of “language”, which emerged in the discourse about the language norms and standardisation in Estonian public media in 2020–2022. The situation was perceived as critical by the language practitioners (editors, proof-readers, translators, teachers, etc) because of confusion and ambiguity in respect of when and in what form would the new edition of *ÕS* (the traditional prescriptive dictionary of Standard Estonian), appear. The ambiguous feelings were accompanied by the sense of threat to fundamental values, and the sense of urgency to act – all the substantial features of a crisis were met. The corpus of texts contained 62 texts by practitioners, journalists, professional linguists (institutional scientists), and state officials. The corpus of texts was analyzed qualitatively from the viewpoint of the Conceptual Metaphor Theory, Figurative Framing, Systemic Functional Linguistics, and Critical Discourse Analysis.

The critical situation stimulated figurative thinking by all the “voices” in discussion: language practitioners framed the Estonian language as a ‘needy’ – an image, which was amplified into an image of ‘protegee’ and further so into ‘victim’. Linguists tended to think and speak of language as a ‘living being’, borrowing vocabulary from evolutionary biology. Both practitioners and researchers also used the image of ‘building’ while highlighting different aspects: linguists talked more about language reconstruction and repair, while the other disputants referred to demolition, breaking down, and decay. Personification was also used, i.e. attributing human qualities and desires to language. The practitioners showed empathy to the language as a sufferer, while the linguists talked about well-being and health. One of the most

disputable images was that of language as a social subject that could enjoy freedom. This image, originally proposed by the progressively minded linguists was sharply rejected and responded to by the journalists and the practitioners by using irony and ridiculing. One of the images used only by the practitioners was that of language as a beautiful garden in threat of getting abandoned.

■ **Ene Vainik** (b. 1964), PhD, Institute of the Estonian Language, Leading Researcher (Roosikrantsi 6, 10119 Tallinn), ene.vainik@eki.ee

■ **Geda Paulsen** (b. 1973), PhD, University of Uppsala, Senior Lecturer/Associate Professor (Engelska parken, Thunbergsvägen 3 L, 751 26 Uppsala); Institute of the Estonian Language, Senior Researcher (Roosikrantsi 6, 10119 Tallinn), geda.paulsen@eki.ee